

REVIEWS OF NEW CONFERENCES AND BOOKS

PRIKAZI NOVIH KONFERENCIJA I KNJIGA

PROKIĆ, MILICA I PAVLA ŠIMKOVÁ, UR. »ENTIRE OF ITSELF? TOWARDS AN ENVIRONMENTAL HISTORY OF ISLANDS«, WINWICK (UK): THE WHITE HORSE PRESS, 2024., 367 STR.

Urednice Milica Prokić i Pavla Šimková, okupivši 18 autora različitih profesija iz različitih dijelova svijeta, vode čitatelja kroz tematski organizirano putovanje svjetskim otocima i otočjima. To putovanje, objedinjeno na 367 stranica, pokazuje svu složenost i specifičnost odnosa ljudi i otočnih ekosustava od antike do našeg doba. Svaka od 14 otočnih postaja na koje nas autori vode razlikuje se na svoj način, no povezuje ih zajednička misao: za otočane, otoci su njihov centar svijeta.

Kontinuirana interakcija, koja se ponekad temeljila na otočnoj topografiji, mikroklimatskim uvjetima, ekologiji, ljudskim potrebama ili prostornom smještaju u odnosu na kopno, urednice su razvrstale u tri tematske cjeline, koje odgovaraju glavnim ciljevima ljudske interakcije; konzervaciji (*Islands of Conservation*, str. 27-146), eksploataciji (*Islands of Exploitation*, str. 147-256) i eksperimentaciji (*Islands of Experimentation*, str. 257-348). Svaka od tri cjeline sastoji se od nekoliko otočnih priča obogaćenih slikovnim priložima i pripadajućom bibliografijom. Na kraju knjige nalaze se biografije autora i indeks ključnih pojmova. Za sve koji uz čitanje žele proučavati otoke spomenute u knjizi, urednice su pripremile dodatne materijale dostupne na mrežnim stranicama izdavača (<https://www.whpress.co.uk/publications/2023/10/13/entire-of-itself/>).

Prva tematska cjelina, *Islands of Conservation* (27-146), stavlja u fokus pet otoka i arhipelaga koji su u određenom trenutku spašavani ljudskom intervencijom. Dok su se otoci ispred grada Efeza i Brijuni spašavali od vlastite geografije i prirodnih karakteristika, riječni otok, Nirmal Char u delti Gangesa, Kornati i karipska Culebra morali su biti zaštićeni od posljedica ljudske aktivnosti. Borba s prirodom najbolje se oslikava u primjeru otoka smještenih u zaljevu ispred antičkog grada Efeza. Erozijska i sedimentacija direktno su utjecale na otoke i život grada, te su se u svrhu održavanja plovnosti redovno provodili razni hidrotehnički radovi. Napori su se na kraju pokazali neuspješnima, jer antički čovjek u borbi s prirodom nije uspio zaštititi otoke, koji su danas brežuljci kilometrima udaljeni od morske obale.

Iako se u ovoj knjizi uglavnom opisuju otoci koji su na neki način bili žrtve moći, jedan od primjera možemo smatrati središtem moći. Riječ je o Brijunima, o kojima se govori u poglavlju pod naslovom *Nature(s) of Power: Environment, Politics and Prestige on Brijuni Islands in the Twentieth Century* (51-76). Arhipelag Brijuni, sastavljen od 14 otoka, nerijetko je kroz povijest plivao između služenja eliti i borbe s komaracima. Posebna pažnja posvećena je posljednjih stotinjak godina, kada je tzv. *mosquitocratia* u potpunosti zamijenjena elitnim hedonizmom. Današnji izgled arhipelaga rezultat je austrijske kulturne misije civiliziranja malaričnog područja te vizije bogatog industrijalca koji je uložio svoju moć, novac i znanost u kreiranje rajskog vrta izoliranog od ostatka svijeta i namijenjenog samo za odabrane goste. Još jedan hrvatski arhipelag, nešto više od pola stoljeća kasnije, postaje izolirani rajski vrt namijenjen samo za odabrane goste. Riječ je o Kornatima. Za razliku od Brijuna, na kojima je provedena potpuna promjena i zamjena biljnog i životinjskog pokrova kako bi postali atraktivni za posjetitelje, Kornati svoju jedinstvenost temelje na očuvanju i zaštiti zatečenog krajolika. O problemima zaštite, turističke eksploatacije i izazovima s kojima se suočavaju otočani susjednih otoka govori poglavlje *Sailing Through Heritage: Nautical Tourism, Environmental Protection, Conflict and the Making of the Kornati National Park in Socialist Yugoslavia* (77-98).

Idući otoci, Culebra i Nirmal Char, primjeri su ljudske intervencije koja je donijela neželjene posljedice, zbog čega se pristupilo traženju načina za spašavanje njihovih staništa. Culebra je desetljećima služila kao testno mjesto za američku vojsku, što je rezultiralo zagađenjem okoliša velikom količinom

eksplozivnih sredstava. Tijekom vremena otkriveno je da je otok nekada naseljavao veliki gušter, što je pokrenulo napore za zaštitu okoliša. Međutim, osim poznatih primjeraka u europskim muzejima, nije poznato je li ta vrsta preživjela transformacije koje su se dogodile tijekom 20. stoljeća. S druge strane, Nirmal Char, riječni otok u delti Gangesa, postao je zajedno sa svojim stanovnicima žrtva tehnokratske izgradnje hidrocentrala, što je zahtijevalo pronalaženje načina zaštite otoka uz kojeg su vezane mnoge obitelji.

Druga skupina otoka, *Islands of exploitation* (147-256), povezana je njihovom fizičkom izolacijom koja je dovela do različitih oblika ljudske eksploatacije. Priča o otocima Isabela i Robinson Crusoe vodi nas u zlatno doba tihooceanskih pirata, koji su učeći od lokalnog indijanskog stanovništva stjecali znanja i vještine kako koristiti geografiju, floru i faunu nepoznatih otoka kako bi pobjegli od španjolskih vojnih brodova. Široj javnosti puno poznatija je priča o otocima kao središtima plantažne proizvodnje. Takva proizvodnja, prikazana na primjeru japanskog otoka Amami, dovela je do deforestacije i nepovratne degradacije tla. Ove promjene najviše su pogodile otočane, koji su postali de facto zarobljenici, pod zabranom napuštanja otoka i izolirani od ostatka svijeta. Vjerojatno najekstremniji oblik eksploatacije prikazan u knjizi je onaj na atolu Enewetak, koji je američka vojska desetljećima koristila kao mjesto nuklearnih testiranja. Izolacija, osamljenost, pristupačnost i laka upravljivost otočnim krajolikom (eng. *islandscape*) okruženim velikim plavetnilom omogućila je održavanje testova čiji će se rezultati osjetiti još stoljećima. Koliko ljudska aktivnost može biti opasna za okoliš, a ponekad i za ljude, ilustrira priča o otoku Gallops, smještenom u bostonskoj luci. Riječ je o otoku koji je od osnivanja grada prolazio kroz različite oblike eksploatacije, ovisno o potrebama urbanog središta koje je raslo na obali. Danas je dio nacionalnog rekreacijskog prostora, no potpuno paradoksalno, nedostupan javnosti zbog azbesta ostavljenog prethodnim ljudskim aktivnostima. Cjelinu zatvara priča o otoku Neil, koji je do 1967. godine bio nenaseljen. Izbjeglice, prisiljene napustiti rodni kraj u delti Gangesa, novu su domovinu pronašle na otoku, daleko od obale, u potpuno drukčijem reljefu, flori i fauni. Tamo su se morale prilagoditi novim uvjetima i oblikovati nepoznatu okolinu koja im je postala novi dom.

Ta promjena u kojoj su se ljudi zatekli u potpuno novom i nepoznatom okruženju, gdje su morali prilagoditi svoje ustaljene prakse predstavlja dobru poveznicu s idućom cjelinom koja se bavi eksperimentacijom. U skupinu otoka eksperimentacije, *Islands of Experimentation* (257-348), urednice uključuju La Réunion, Korziku, Goli Otok te Hunga Tonga – Hunga Ha'apai. Svaki od tih otoka poslužio je kao plodno tlo za neku vrstu državnog eksperimenta. Dok je Réunion služio kao eksperimentalni prostor za plantažni uzgoj, plansko naseljavanje i izgradnju infrastrukture, Korzika je priča o državnim eksperimentima koji su redovno bili osuđeni na propast. Međutim, ako pitate stanovnike otoka, to je priča o uspješnom otporu, u kojem su sačuvali svoj identitet. Primjer Korzike pokazuje kako vanjski utjecaji često pokušavaju provoditi reforme koje u kontekstu otočne zajednice nemaju smisla, utječući na ekosustav i društveno tkivo otočana.

No, kada je otok nenaseljen, terra nullius, država ima slobodne ruke činiti s njime što god želi jer otpor stanovnika ne postoji. S dva primjera iz zadnjih osamdesetak godina, urednice završavaju knjigu - riječ je o Golom Otoku i Hunga Tonga–Hunga Ha'apai. Goli Otok se dobro uklapa u povijesnu tradiciju slanja zatvorenika na izolirane otoke, poput malog Alcatraza ili ogromne Australije. To je priča o državnom eksperimentu u kojem su ljudi poslani daleko od očiju javnosti, na otok bez značajnog biljnog pokrova i s ekstremnim temperaturama, u svrhu političkog preodgoja. Poglavlje *The Island of Violence: Goli Otok, the Yugoslav Prisonscape* (305-326) detaljno obrađuje kako je preodgoj vršen nasiljem među zatvorenicima, ali uz obilatu pomoć kamena kojeg su bili prisiljeni obrađivati, što je stvorilo višeslojan odnos između okoliša i zatvorenika. Od tog odnosa danas su ostali zasađeno drveće, napuštena zatvorska infrastruktura i tragične osobne priče. Nasuprot tome, Hunga Tonga–Hunga Ha'apai ostavio je mnogo manje tragova. Ovaj otok, nastao vulkanskom erupcijom 2014. godine, nakon nove erupcije 2022. godine sveden je na dvije hridi. Za vrijeme svog kratkog postojanja, otok je privukao brojne istraživačke ekspedicije koje su proučavale ovaj novorođeni otok u antropocenu, obilježen velikim količinama otpada sljubljenih u vulkanskom kamenu i razbacanih diljem otočne obale.

Knjiga završava zaključkom, *Conclusion* (349-354), u kojem se urednice osvrću na ispričane priče 14 otoka. Svaki otok predstavljen je kroz specifične procese povezivanja i odvajanja, kao i kroz suvremene izazove klimatskih promjena koje prijete opstanku nekih od njih. Urednice ističu da su upravo udaljenost i krhkost endemskih ekosustava omogućile da promjene imaju tako snažan učinak. A te transformacije kroz koje otoci prolaze, usprkos činjenici da su fizički izolirani, redovno dolaze sa kopna.

Na samom kraju, važno je naglasiti da bi ova knjiga posebno trebala zaokupiti hrvatsku javnost zbog svoje relevantnosti. Ne samo zato što unutar korica knjige nalazimo tri priče sa hrvatskih otoka, već i zbog toga što je Hrvatska zemlja s više od tisuću otoka, otočića i hridi, koji su kroz povijest igrali, a i dan danas igraju ključnu ulogu u oblikovanju naše kulture i identiteta. Ti otoci nisu samo prirodni resursi i turističke destinacije, već i prostori u kojima su se odvijali složeni društveni i politički procesi. Procesu u kojima je, među ostalim, traga ostavila Venecija, pomorska sila rođena na otoku. Stoga ovaj rad, kroz usporedbe otočnih okoliša diljem svijeta, pruža vrijedne uvide koji nam mogu pomoći da bolje razumijemo vlastitu otočnu stvarnost i prepoznamo kako povijesne i suvremene interakcije oblikuju život na otocima i obali. Kakva bi to tek bila priča u kojoj bi naši otoci bili glavne zvijezde...

Adrian FILČIĆ

GIACOMO BONAN, THE STATE IN THE FOREST: CONTESTED COMMONS IN THE NINETEENTH CENTURY VENETIAN ALPS (ISBN 978-1-912186-08-2; 978-1-912186-11-2; 978-1-912186-67-9), THE WHITE HORSE PRESS 2022., 229 STR.

Monografija *The State in the Forest: Contested Commons in the Nineteenth Century Venetian Alps* Giacoma Bonana predstavlja temeljito i metodološki inovativno istraživanje sukoba oko korištenja šumskih resursa u venecijanskim Alpama tijekom 19. stoljeća. Polazeći od studije slučaja regije Cadore, autor razvija povijesnu okolišnu analizu »velike transformacije« režima poljoprivrede i pitanja resursa u razdoblju prijelaza iz predindustrijskog u industrijsko društvo, s posebnim naglaskom na odnose između države, lokalnih zajednica i zajedničkih dobara. Središnja teza knjige jest da šume, kao ključni izvor energije i osnovna sirovina 19. stoljeća, predstavljaju privilegirano analitičko polje za razumijevanje šire društvene i političke modernizacije. Cadore, često percipiran kao periferno planinsko područje, u Bonanovoj interpretaciji postaje središnji prostor ekonomije proizvodnje drvne mase sjeverne Italije, duboko integriran u opskrbe mreže Venecije i nizinskog Veneta. Time autor uspješno dovodi u pitanje dihotomiju centra i periferije te pokazuje kako su planinski krajevi aktivno sudjelovali u procesima državne izgradnje i tržišne integracije. Struktura knjige prati taj analitički okvir. U uvodnim poglavljima Bonan razmatra prijelaz od *ancien régime*a prema novom institucionalnom poretku, s posebnim naglaskom na transformaciju zajedničkih zemljišta i šuma. Slijedi detaljna rekonstrukcija demografskih, gospodarskih i institucionalnih obilježja Cadorea u 19. stoljeću, pri čemu autor naglašava važnost nekultiviranih zemljišta i šuma za lokalnu ekonomiju i društvenu reprodukciju. U središnjim poglavljima knjige razrađuju se sukobi između tradicionalnih običajnih prava i novih oblika državne regulacije, osobito kroz prizmu znanstvenog šumarstva, privatizacije zajedničkih dobara i modernizacijskih projekata infrastrukture.

Posebno su vrijedne Bonanove analize socijalnih i okolišnih posljedica napoleonskih i postnapoleonskih administrativnih reformi. Autor pokazuje kako procesi privatizacije i racionalizacije upravljanja šumama nisu jednostavno zamijenili stare oblike korištenja, nego su proizveli dugotrajne napetosti, neformalne prakse i oblike otpora. Lokalni akteri pritom se ne pojavljuju isključivo kao žrtve državne intervencije, nego i kao aktivni sudionici koji pregovaraju, prilagođavaju se i ponekad instrumentaliziraju nove institucionalne okvire. Time knjiga uspješno povezuje makroprocesu državne i tržišne transformacije s mikroanalizom lokalnih društvenih dinamika. Metodološki, knjiga *The State in the Forest* odlikuje se tekstom koji je nastao pažljivim radom s arhivskim izvorima, kvantitativnim podacima i drugim izvorima, ali i osjetljivošću za kulturne i simboličke dimenzije sukoba oko

Economic- and Ecohistory

Ekonomska i ekohistorija

Journal for Economic History and Environmental History

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Topic / Tema broja

Environmental histories of western
southeastern Europe: historiographical surveys
of Serbia, Kosovo and Metohija, Bosnia and
Herzegovina, Montenegro and Macedonia

*Povijesti okoliša zapadnog dijela jugoistočne Europe:
historiografski pregledi Srbije, Kosova i Metohije, Bosne i
Hercegovine, Crne Gore i Makedonije*

Volume XX / Number 20

Zagreb – Samobor 2024

ISSN 1845-5867

UDK 33 + 9 + 504.3

Publishers / Nakladnici:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Co-publisher / Sunakladnik: Ekohistorijski laboratorij Centra za inovativne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska www.ffzg.unizg.hr; <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>

Editor-in-chief / Glavni i odgovorni urednik:
Hrvoje Petrić

Guest Co-Editor / Gost su-urednik:
Žiga Zwitter

Editorial Staff / Uredništvo:

Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute, Žiga Zwitter

International Editorial Board / Međunarodno uredničko vijeće:

Drago Roksandić – president/predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Sorbonne-Paris, Francuska*), Marija Benić Penava (*Dubrovnik*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Auckland, New Zealand*), Ljiljana Dobrovšak (*Zagreb*), Goran Đurđević (*Beijing/Peking, NR Kina*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordana Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Honolulu, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Matija Zorn (*Ljubljana*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

Article's UDC markups / UDK oznake članaka:
Ivica Zvonar

Layout / Prijelom:
Saša Bogadi

Journal directors / Za nakladnike:
Petra Somek, Hrvoje Petrić, Domagoj Tončinić

ISSN 1849-0190 (Online) ISSN 1845-5867 (Tisak)

Print by / Tisak:
Bogadigrafika, Koprivnica 2024.

Mailing addresses / Adresa uredništva:
Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Print partially supported by the City of Koprivnica
Tiskano uz djelomičnu potporu Grada Koprivnice

Cover / Na naslovnici:
The Mratinje dam, photo by I. Laković / *Brana Mratinje, foto I. Laković*

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:
CAB Abstracts
HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA
JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA
CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland
ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA